

- **שם המחקר :** אינטליגנציה רגשית בקרב מתבגרים ומבוגרים עם מוגבלות שכלית, בהשוואה למתבגרים ומבוגרים עם התפתחות תקינה: נתיב לקוי, יציב או מתמשך – מחקר אקספלורטיבי
- **שנה :** 2025
- **סוג מחקר :** דוקטורט
- **מס' קטלוגי :** 890-664-2021
- **שמות החוקרים:** נורית פרופ, בהנחיית : פרופ' בתי-חפציבה ליפשיץ
- **רשות המחקר:** אוניברסיטת בר אילן

### תקציר המחקר

#### מחקר זה נערך בסיוע מענק מקרן שלם.

מושג ה'אינטליגנציה רגשית' (Emotional Intelligence) הוגדר לראשונה ע"י Salovey and Mayer (1990) כיכולתו של האדם לנטר את רגשותיו שלו ואת רגשות האחרים, היכולת להבחין בין רגשות שונים ולעשות שימוש במידע זה להכוונת חשיבתו ופעולותיו. במהלך השנים פותחו שלושה מודלים מרכזיים להגדרת האינטליגנציה הרגשית ולמדידתה: מודל היכולות (Mayer & Salovey, 1997), שהינו קוגניטיבי באופיו, מודל תכונות האישיות (Petrides & Furnham, 2003) שהינו רגשי באופיו, והמודל המעורב (Bar-On, 1997) הכולל את שני הממדים. כיום ישנה מודעות רבה לכך ששימוש באינטליגנציה הרגשית בחיי היומיום משפיע על הישגים בלימודים והצלחה אקדמית (MacCann et al., 2020), קריירה ותעסוקה (Chernis & Adler, 2023), חיי משפחה ויחסים בין אישיים (Martínez-Martínez et al., 2020), רווחה (Salavera et al., 2020), אושר, אופטימיות ותמיכה חברתית (Lopez-Zafra et al., 2019).

העיסוק בנושא היכולות הרגשיות והאינטליגנציה הרגשית מבטא תפיסת עולם הומניסטית, הדואגת לאיכות החיים של האדם עם המוגבלות (Neuman et al., 2023; Reiter, 2008). מחקרים ספורים בדקו את האינטליגנציה הרגשית בקרב אוכלוסייה עם מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) (Adibsereshki et al., 2015; Robles-Bello et al., 2020; Sheydaei et al., 2016). מחקרים אחרים בדקו מושגים המשיקים לאינטליגנציה רגשית בהם: קשיים רגשיים, התנהגותיים וחברתיים, קוגניציה חברתית, תפיסה רגשית בגילאים צעירים (Bermejo et al., 2014), ובגילאים מבוגרים יותר נבדקו מניעים רגשיים בהצטרפות לדת של אנשים עם מש"ה וסיבות ליחידאות באוכלוסייה זו (Haguel & Lifshitz, 2019; Vahav et al., 2015).

מטרת המחקר הנוכחי היתה בדיקת נתיבי ההתפתחות של האינטליגנציה הרגשית בקרב מתבגרים (CA = 16-21) ומבוגרים (CA = 22-40) עם מש"ה, ללא אטיולוגיה ספציפית (לא"ס) (IQ = 40-70), בהשוואה למתבגרים ומבוגרים עם התפתחות תקינה בגיל כרונולוגי זהה. נתיבי התפתחות האינטליגנציה הרגשית נבדקו בהתאם לשלושה נתיבים אפשריים להתפתחות האינטליגנציה והכושר הקוגניטיבי באוכלוסייה עם מש"ה ועם מוגבלויות אחרות, כגון: אוטיזם, בהשוואה לאוכלוסייה עם התפתחות תקינה (Bathelt et al., 2020; Fisher & Zeaman, 1970; Lifshitz, 2020): נתיב לקוי (IT-Impaired Trajectory), לפיו האינטליגנציה הרגשית עשויה להגיע לשיאה בגיל 13-14 וירידה עשויה לחול כבר בגיל 20-30; נתיב יציב (ST-Stable Trajectory), לפיו

האינטליגנציה הרגשית מגיעה לשיאה בגיל 20, בדומה לאוכלוסייה עם התפתחות תקינה, לאחר מכן חלה יציבות ובגיל 50-60 עשויה לחול ירידה; נתיב מתמשך (מפצה) (CT- Continuous Trajectory), לפיו האינטליגנציה ממשיכה להתפתח גם בתקופת הבגרות. סדרת מחקרים בדקו את התפתחות האינטליגנציה והכישורים הקוגניטיביים (Chen et al., 2017; Lifshitz et al., 2021): שפה (פרוינדליך, 2020) וזיכרון (קילברג, 2019) באוכלוסייה עם מש"ה מההתבגרות (16-21), לבגרות (22-40), ואוששו את תיאוריית ה"גיל המפצה", לפיה האינטליגנציה והכישורים הקוגניטיביים של בוגרים עם מש"ה מגיעים לשיאם בגיל 40-45 (Lifshitz, 2020; Lifshitz-Vahav, 2015). **המחקר הנוכחי בדק לראשונה האם קיים נתיב מתמשך-מפצה גם באינטליגנציה הרגשית באוכלוסייה זו.**

## חידושי המחקר

א. במחקרים אחרים נבדקה האינטליגנציה הרגשית בקרב אנשים עם מש"ה עפ"י מודל אחד בדרך כלל או שנבדקו מושגים משיקים, כקוגניציה חברתית, תפיסה רגשית וכדומה (Channell et al., 2014; Harkins, 2014; Sheydaei et al., 2015). המחקר הנוכחי בדק לראשונה את האינטליגנציה הרגשית בהתאם לשלושת המודלים (היכולות, התכונות והמעורב) מההתבגרות לבגרות באוכלוסייה עם מש"ה. ניתן לומר כי זהו מחקר חלוץ בתחום האינטליגנציה הרגשית באוכלוסייה עם מש"ה.

ב. נתיבי האינטליגנציה הרגשית נבדקו לראשונה במחקר רוחב (Cross sectional study) בקרב מתבגרים ומבוגרים באוכלוסייה עם מש"ה, וזאת כאמור בזיקה לשלושת נתיבי התפתחות האינטליגנציה באוכלוסיות עם מוגבלות (Bathelt et al., 2020; Fisher & Zeaman, 1970; Lifshitz, 2020): לקוי, יציב או מתמשך.

ג. **לראשונה** נערכה השוואה של האינטליגנציה הרגשית בין אוכלוסייה עם מש"ה לבין אוכלוסייה עם התפתחות תקינה **בגיל כרונולוגי זהה**. עד כה נבדקו מחקרים המשווים בין שתי הקבוצות הנ"ל בגיל שכלי זהה (Channell et al., 2014).

ד. נבדקה תרומת המשתנים האנדוגניים (גיל ומגדר) ורמת האינטליגנציה הקריסטלית והפלואידית, לניבוי האינטליגנציה הרגשית.

ה. בנוסף למתודה הכמותית נערכו ראיונות איכותניים באמצעות סיטואציות חברתיות המתארות קונפליקטים שהוצגו ל-10 מתבגרים ו-10 מבוגרים עם מש"ה, שבהם נמדדה האינטליגנציה הרגשית שלהם ואשר ונותחה על פי שלושת שלבי ניתוח מחקר איכותני (שקדי, 2003; Tracy, 2019) בשילוב ניתוחים כמותיים (Mixed Method).

**משתתפי המחקר:** במחקר השתתפו מתבגרים ומבוגרים עם מש"ה לא"ס ( $N = 55$ ,  $IQ = 40-70$ ) ונבדקים עם התפתחות תקינה ( $N = 54$ ,  $IQ = 85-115$ ) בשתי שכבות גיל: התבגרות (16-21) ובגרות (22-40).

**כלי המחקר:** נעשה שימוש ב-9 כלים: האינטליגנציה הקריסטלית והאינטליגנציה הפלואידית נבדקו

באמצעות שלושה תתי מבחן המרכיבים את מבחן וכסלר המקוצר (Wechsler Abbreviated Scale of Intelligence - WASI™; Wechsler, 1999) ובאמצעות מבחן המטריצות של רייבן (Raven, 1958). תתי מבחן אוצר מילים וצד שווה להערכת האינטליגנציה הקריסטלית, ותתי מבחן סידור קוביות ומבחן המטריצות של רייבן

(Raven, 1958) להערכת האינטליגנציה הפלואידית. האינטליגנציה הרגשית נבדקה באמצעות 5 כלים המייצגים את שלושת המודלים של האינטליגנציה הרגשית: **מודל היכולות**- שאלון תפיסה עצמית- Self-Report Emotional Intelligence Scale (SSEIS; Schutte et al., 1998) ושאלון מודעות עצמית רגשית- Trait Meta Mood Scale (TMMS; Salovey et al., 1995). **מודל התכונות**- שאלון Trait Emotional Intelligence Questionnaire-Short Form (TEIQue-SF; Petrides, 2009). ושאלון Trait Emotional Intelligence Questionnaire-Short Form for peer (TEIQue 360°-SF; Petrides, 2009). **והמודל המעורב** - שאלון אינטליגנציה רגשית Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-I; Bar-On, 1997). בנוסף, שאלון דמוגרפי. לבדיקת המדדים הרגשיים במתודה האיכותנית השתמשנו בסיטואציות אשר הופקו ממחקרה של גיליס (1992), שערכה עיבוד לסיטואציות של Brophy and Rohrkemper (1981). נערכה מהימנות בין 3 שופטים באמצעות חישוב מדד ICC (Intra Class Correlation) עבור כל תת מדד במחקר. לשלוש הסיטואציות נערכו הנגשה ופישוט לשוני כדי להתאימם לאוכלוסייה עם מש"ה עפ"י (Inclusion Europe, 2021; Miller & Burstow, 2010) (כגון: שפה ברורה ומונגשת, מילים שכיחות, מבנה משפט קצר). תוצאות המחקר יוצגו בזיקה למטרותיו:

### **מטרה א': הבדלים בין קבוצות המחקר באינטליגנציה הרגשית על פי שלושת המודלים בזיקה לקבוצות המחקר והגיל (מתבגרים/מבוגרים)**

ראשית, נמצא כי בשתי קבוצות המחקר ממוצע הציונים היה גבוה מאוד (בין 3 ל-4). כלומר, שתי הקבוצות מעידות על עצמן שהן ניחנו בכישורי גבוהים של אינטליגנציה רגשית. הציונים הגבוהים בשתי הקבוצות פורשו על ידינו בשתי גישות: **גישה ביקורתית** לפיה הציונים אינם ריאליסטיים ונובעים מהעובדה שמדובר בשאלונים המבוססים על דווח עצמי של הנבדקים אשר יצרו פרופילים רגשיים גבוהים (O'Connor et al., 2019); תופעת ה"רציה החברתית" רצון המשיבים לרצות את החוקרים ולדווח על עמדות חיוביות (Paulhus, 2017). **גישה מציאותית** לפיה הציונים אכן ריאליסטיים ומוסברים על ידי המודל האקולוגי (Bronfenbrenner, 1979; Guy-Evans, 2020 המתמקד באדם המתפתח בסביבתו וביחסי הגומלין בינו לבין סביבתו באמצעות מערכות שונות המשפיעות עליו. שתי קבוצות המחקר נתרמות מפעולות שמטרתן העצמת הדימוי העצמי שלהם ותחושת מסוגלותם במסגרות החינוך השונות, בקהילה ובמשפחה. כפי הנראה, מסרים אלה הוטמעו והופנמו ע"י הנבדקים ובאו לידי ביטוי בציונים הגבוהים של האינטליגנציה הרגשית. הציונים הגבוהים אף קשורים למועד איסוף הנתונים בתקופת מגפת הקורונה, בה היתה מודעות מוגברת לנושאים הרגשיים (Bhatnagar & Many, 2022). המשתתפים היו מודעים לרגשותיהם, וכך התקבלו תשובות גבוהות יחסית בקרב שתי הקבוצות.

### **הבדלים באינטליגנציה הרגשית בין שתי קבוצות המחקר: השערת המחקר היתה כי במודל היכולות**

**והמודל המעורב** שהינם קוגניטיביים באופיים (Bar-On, 1997; Mayer & Salovey, 1997), ציוני האינטליגנציה הרגשית של האוכלוסייה עם התפתחות תקינה יהיו יותר גבוהים מאשר ציוני האינטליגנציה הרגשית של האוכלוסייה עם מש"ה. **לעומת זאת במודל התכונות האישיות, שהינו רגשי באופיו** (Petrides & Furnham, 2003) המתייחס לנטיות רגשיות ולתפיסות עצמיות של היחיד, לא ימצאו הבדלים בין קבוצות המחקר. השערת המחקר אוששה חלקית.

בניתוחי שונות דו כווני (2X2) נמצאו הבדלים בין שתי אוכלוסיות המחקר **במודל היכולות וכן במודל**

**המעורב** (במודל היכולות נמצא אפקט עיקרי של קבוצות המחקר, במודל המעורב לא נמצא אפקט שכזה, אך נמצאה אינטראקציה בין קבוצות המחקר לקבוצות הגיל). בניתוחי המשך נמצא כי בשני המודלים: מודל היכולות (Mayer & Salovey, 1997) והמודל המעורב (Bar-On, 1997), מקור ההבדל בציונים בין שתי אוכלוסיות המחקר הוא קבוצת המבוגרים עם מש"ה אשר ציוניהם היו גבוהים יותר באופן מובהק מאשר ציוניהם של המתבגרים עם מש"ה. כלומר, **לא ניתן לנתק את ההבדלים בציוני האינטליגנציה הרגשית בין שתי קבוצות המחקר מן ההבדלים בין קבוצות הגיל.**

הציונים הגבוהים של **המבוגרים עם מש"ה** פורשו על ידינו גם כן עפ"י שתי הגישות הנ"ל, בדומה לשאלה הקודמת: **גישה ביקורתית:** לפיה הציונים הגבוהים נובעים מ'אידיאליזציה של המציאות' בקרב אנשים עם מש"ה, אשר יוצרים סביבם מציאות רצויה, של ה"אני" הרצוי בעיניהם (Kohut, 2009); ומתאוריית "פרדוקס הנכות" (Fellinghauer et al., 2012), לפיה אנשים עם מוגבלות עשויים לדווח על רמות גבוהות של איכות חיים, למרות שמצבם הבריאותי האובייקטיבי אינו כזה. **גישה מציאותית:** לפיה הציונים הגבוהים של המבוגרים עם מש"ה הינם ריאליים והולמים את טענתה של תאוריית ה"גיל המפצה" (Lifshitz, 2020; Lifshitz-Vahav, 2015), על-פיה ניסיון ובשלות החיים של מבוגרים עם מש"ה תורמים בנוסף ליכולותיהם הקוגניטיביות, גם ליכולותיהם הרגשיות; פעולות העצמה וסינגור עצמי הנערכות בקרב אנשים עם מש"ה בגיל המבוגר, תורמות לרווחתם ולהערכה גבוהה של עצמם בשאלוני האינטליגנציה הרגשית (Mineur et al., 2017). ניתן לייחס את הציונים הגבוהים גם לדימוי העצמי ותפיסת העצמי של מבוגרים עם מש"ה ההולך ומתעצב עם התפתחות הגיל (Douma et al., 2022). לא ניתן לקבוע בוודאות איזו גישה נכונה יותר ביחס לציונים הגבוהים יותר של המבוגרים עם מש"ה, אך אנו נוטים לתמוך בגישה ה"מציאותית" ולפיה הציונים הגבוהים של המבוגרים עם מש"ה הינם ריאליים בהלימה לתאוריית 'הגיל המפצה' (Lifshitz, 2020; Lifshitz-Vahav, 2015). העובדה שההבדלים בקבוצות הגיל נמצאו רק לגבי מודל היכולות והמעורב ולא במודל התכונות מצביעה לדעתנו על כך שהציונים הגבוהים של המבוגרים עם מש"ה הם ריאליסטיים וניתן לקבל את הגישה המציאותית. יחד עם זאת, על פי תוצאות המחקר האיכותי (מטרה ד') ניתן לתמוך בגישה המציאותית (ראה להלן).

בניגוד לאוכלוסייה עם מש"ה, **באוכלוסיית המחקר עם ההתפתחות תקינה** לא נמצאו הבדלים בין המתבגרים למבוגרים. ההסבר לכך הוא בכך שבאוכלוסייה זו הרגש מתפתח בתקופת הילדות עד ההתבגרות, ולאחר מכן ישנה יציבות (Bailen et al., 2019; Cracco et al., 2017; Nook et al., 2020). לעומת זאת, **לא נמצאו הבדלים** בין שתי קבוצות המחקר וגם לא בזיקה לקבוצות הגיל **במודל התכונות** שהינו רגשי באופיו (Petrides & Furnham, 2003). ממצא זה הולם תוצאות מחקרים בהם נמצאו קווים מקבילים ביכולות רגשיות ובאינטליגנציה הרגשית בין מבוגרים עם מש"ה לבין מבוגרים עם התפתחות תקינה (Lifshitz & Katz, 2009; Neuman, 2020; Vahav et al., 2015) למשל במניעי התחברות לדת, ביכולת אינטימית ובסיבות ליחידאות, המצביעים על כך שבמדדים מסוימים של האינטליגנציה הרגשית, אין שוני בין האוכלוסייה עם מש"ה לבין האוכלוסייה עם התפתחות תקינה, לפחות בתקופת ההתבגרות והבגרות.

**מטרה ב': קשרים בין חמשת מדדי האינטליגנציה הרגשית השונים בינם לבין עצמם**

השערת המחקר השניה הטוענת למתאמים בין מדדי האינטליגנציה הרגשית של מודל היכולות לבין מדדי המודל המעורב בשתי אוכלוסיות המחקר, אוששה חלקית. מתאמי פירסון הצביעו על קשר בין מדדי מודל היכולות

לבין מדדי המודל המעורב, אשר שניהם מבוססי קוגניציה (Bar-On, 1997; Mayer et al., 1999). כמן כן, נמצא מתאם בין מודל היכולות והמעורב (קוגניטיביים באופיים) לבין מודל התכונות (העצמי) שהוא רגשי באופיו כאמור, בשתי אוכלוסיות המחקר. ככל שרמת האינטליגנציה הרגשית עפ"י מודל היכולות גבוהה יותר, כך רמת האינטליגנציה הרגשית המדווחת עפ"י מודל התכונות ורמת האינטליגנציה הרגשית עפ"י המודל המעורב גבוהות יותר. ממצאנו מאוששים את הטענה כי קיים קשר אסוציאטיבי בין המרכיבים הרגשיים לבין המרכיבים הקוגניטיביים של האינטליגנציה הרגשית ולא ניתן לנתק בין השניים גם באוכלוסייה עם מש"ה (Joormann et al., 2010; Nook et al., 2020; Pessoa et al., 2019).

### מטרה ג': תרומת המשתנים האנדוגניים (גיל ומגדר), רמת ה-IQ ורמת האינטליגנציה הקריסטלית

#### הפלאוידית לניבוי רמת האינטליגנציה הרגשית של משתתפי המחקר

בניתוחי רגרסיה, השערות המחקר לגבי גיל ומגדר אוששו חלקית. באוכלוסייה עם מש"ה, נמצאה תרומה של הגיל הכרונולוגי 10.9%-14.9% להסברת השונות של האינטליגנציה הרגשית בהלימה לתיאורית ה"גיל המפצה" (Lifshitz, 2020; Lifshitz-Vahav, 2015) (ראה לעיל). הממצאים לגבי מגדר (תרם 10.6%) הולמים את התוצאות באוכלוסייה עם התפתחות תקינה, ולפיה נשים יותר טובות מגברים בניהול רגשותיהן והן בעלות ידע רגשי רב (Fernández-Berrocal et al., 2012; Schutte et al., 2002). הישגים בצד שווה (אינטליגנציה קריסטלית) תרמו 28% להסברת השונות של האינטליגנציה הרגשית באוכלוסייה עם מש"ה, לעומת תרומה של 5.7% במבחן ריבן. לעומת זאת, באוכלוסייה עם התפתחות תקינה מבחן הריבן (אינטליגנציה פלאוידית) תרם 11.7%-36.7% להסברת השונות של רמת האינטליגנציה הרגשית. כלומר אוכלוסייה עם מש"ה נשענת יותר על האינטליגנציה הקריסטלית מילולית הכוללת המשגה סמנטית, הבחנה בין מושגים, מציאת 'מושג על', אנליזה וסינתזה של רגשות (צד שווה) ואילו אוכלוסייה עם התפתחות תקינה נשענת יותר על האינטליגנציה הפלאוידית הכוללת יכולות של הבנת בעיות מופשטות שאינן תלויות בניסיון, למידה ותרבות, הבנת יחסים והסקת מסקנות (Hicks et al., 2015).

### מטרה ד': ראיונות איכותיים: ניתוח מדדי רגש בסיטואציות חברתיות כאספקלריה לאינטליגנציה הרגשית

#### בקרב מתבגרים (16-21) ומבוגרים (22-40) עם מש"ה בשילוב שיטת Mixed Method

על מנת לבדוק את רמת האינטליגנציה הרגשית של הנבדקים שלא באמצעות שאלונים, נערכו ראיונות איכותניים חצי מובנים, רק לנבדקים עם מש"ה - 10 מתבגרים ו-10 מבוגרים, בשילוב ניתוחים סטטיסטיים (Mixed Method). למשתתפים הוצגו שלוש סיטואציות קונפליקטואליות חברתיות (גיליס, 1992), והם התבקשו לנתח אותם על פי שאלות מנחות. ההיגדים הרגשיים נותחו לפי שלושת שלבי ניתוח מחקר איכותני (שקדי, 2003; Tracy, 2019): בשלב הניתוח הראשוני קוטלגו התשובות ל-12 קטגוריות מרכזיות, ובשלב המיפוי הן קובצו ל-3 קטגוריות "על" עיקריות: יכולת ניתוח והגדרת מושגים (אינטליגנציה רגשית, שליטה וויסות עצמי), הבנת ייצוג רגשות אצל העצמי והאחר, יכולת זיהוי והנמקה קוגניטיבית רגשית והתנהגותית. בשלב התמונת הופקו 3 תמונות מרכזיות המייצגות לדעתנו את מודל היכולות, מודל התכונות והמודל המעורב של האינטליגנציה הרגשית. באשר להבדלים בין מתבגרים ומבוגרים: בניתוחי מבחני t לשני מדגמים בלתי תלויים, נמצאו ציונים יותר גבוהים במדדים הרגשיים בקרב המבוגרים עם מש"ה מאשר המתבגרים אשר הציגו יכולת גבוהה בפתרון קונפליקטים, ומשלב לשוני גבוה יותר מאשר המתבגרים.

### תוצאות המחקר הכמותי והאיכותי אפשרו לנו לתמוך בגישה ה"מציאותית", ולפיה מבוגרים עם

מש"ה הם בעלי יכולות רגשיות גבוהות יותר מאשר מתבגרים עם מש"ה.

## תרומתו התיאורטית של המחקר מתבטאת בעצם הדיון בממצאי האינטליגנציה הרגשית באוכלוסייה עם

מש"ה הן מנקודת מבט ביקורתית והן מנקודת מבט מציאותית. גישה ביקורתית כלפי מבחני האינטליגנציה הרגשית הוצגה בספרות המדעית (O'Connor et al., 2019), כיון שבניגוד למבחני האינטליגנציה לסוגיהם השונים, כלי המדידה במבחני האינטליגנציה הרגשית אינם עומדים בתקני המבחנים הפסיכומטריים. מרבית השאלונים הם שאלוני דווח עצמי הנתונים לסובייקטיביות של הנבדק. לאור הקשיים במדידת האינטליגנציה הרגשית באוכלוסייה עם מש"ה מומלץ לפתח כלים המתאמים לבדיקת האינטליגנציה הרגשית של אוכלוסייה זו. בהתייחס לגישה המציאותית, זיהינו נתיב מתמשך מההתבגרות לבגרות גם באינטליגנציה הרגשית באוכלוסייה עם מש"ה. אמנם מחקרנו הוא מחקר רוחב (Cross sectional study), אך בהלימה לתיאוריית 'הגיל המפצה', הטוענת לנתיב מתמשך באינטליגנציה האינטלקטואלית (פרוינדליך, 2020; קילברג, 2019; Chen et al., 2017; Lifshitz, 2020; Lifshitz et al., 2021; Lifshitz-Vahav, 2015), גם באינטליגנציה רגשית, בשלות וניסיון חיים תורמים לזיהוי והבחנה בין רגשות שונים, מסייעים להערכת והבעת רגשות ולשימוש יעיל ברגשות להכוונת החשיבה והפעולות.

### תרומה קלינית: קיימת חשיבות בהדרכת הצוות החינוכי/ הטיפולי והמשפחה, במטרה להגביר את

המודעות לחשיבות האינטליגנציה הרגשית ושימושיה, ולהקניית דרכי התמודדות והסתגלות מתאימות ויעילות יותר לאנשים עם מש"ה בתחום הרגשי בסביבות חיים שונות. מומלץ להוסיף להגדרת המוגבלות השכלית סעיף המתייחס ליכולות הרגשיות של הנבדקים והמתייחס גם לרמת האינטליגנציה הרגשית אשר יוביל לתרומה חינוכית משמעותית במערכת החינוך.

### סיכום המחקר דן בשאלה מדוע נעדרים המרכיב הרגשי והאינטליגנציה הרגשית מהגדרות המוגבלות

השכלית המסורתית, החדשה וה- DSM-5-TR תוך קישור הנושא למחקר הנוכחי.

**מילות מפתח:** אינטליגנציה רגשית, מודל היכולות, מודל התכונות, מודל המעורב, מוגבלות שכלית, נתיב מתמשך (מפצה).

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)